

УДК 378.14

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В. В. Дубинецький

В статті розглянуто проблеми сучасної професійної підготовки спеціалістів на сучасному етапі, через аналіз змісту та структури процесу підготовки. Виокремлено складові структури педагогічного процесу та дана характеристика змісту підготовки фахівців на сучасному етапі.

***Ключові слова:** педагогічний процес, професійна освіта і навчання, зміст навчання, навчальна діяльність, сучасний зміст освіти.*

У традиційній педагогіці зміст освіти визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, що досягається в результаті навчально-виховної роботи. Знаннєво орієнтований зміст освіти сприяє входженню людини у соціальне середовище, її пристосуванню до культурних, психологічних, соціологічних факторів, забезпеченню її життєдіяльності.

Однак у теорії і практиці навчання і виховання знання стали абсолютною цінністю і заступили собою саму людину. Це призвело до ідеологізації наукового ядра знань, їх академізму, ігнорування освітніх, духовних, культурних, життєвих потреб людини, її природної активності, через яку особистість зберігає і розвиває тенденцію до самовираження, самоствердження, формування власної позиції, неповторної індивідуальності. Саме ця тенденція забезпечує розвиток не тільки особистості, а й суспільства. Тому основним завданням навчального процесу вищої школи є цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх фахівців різного профілю до творчої життєдіяльності у сучасному суспільстві.

Аналіз педагогічної наукової літератури свідчить про те, що досліджувана проблема розглядається вченими з різних аспектів, а саме: щодо змісту освіти та

особливості професійної підготовки спеціалістів (Т. Турокот, С. Кузьменкова, В. Ледньєв, А. Глузман, А. Новиков та ін.); процесу навчання у вищій школі (І. Кобилянський, Л. Рувінський), структури навчального процесу у вищому навчальному закладі (Ю. Бабанський, М. Скаткін, М. Данило).

Метою написання статті є визначення шляхом аналізу особливостей структури та змісту підготовки спеціалістів на сучасному етапі.

Підготовка спеціалістів на сучасному етапі здійснюється через організацію навчального процесу, який є складовою системи підготовки спеціалістів. Навчальний процес у вищій школі – це система організації навчально – виховної діяльності, в основу якої покладено органічну єдність і взаємозв'язок викладання (діяльність викладача) і учіння (діяльність студента), спрямованих на досягнення цілей навчання, розвитку особистості студента, його підготовки до професійної діяльності.

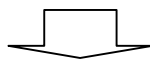
За висловом Ю. К. Бабанського: “Процес навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, у ході якої розв'язуються завдання освіти, виховання і загального розвитку особистості” [1, с.45].

У процесі навчання відбувається передача накопиченого попередніми поколіннями соціального досвіду і його трансформація. Навчання таким чином постає окремим, специфічним видом суспільної діяльності, перетворюється у засіб передачі соціального досвіду.

Основним завданням навчального процесу (від лат. "procesus" - просування вперед) у вищій школі є цілеспрямована і планомірна підготовка майбутніх фахівців різного профілю до творчої життєдіяльності у сучасному суспільстві.

За дослідженнями науковців структура процесу підготовки спеціалістів у вищій школі може бути представлена через структуру діяльності суб'єктів навчального процесу

Діяльність викладача

Визначення мети і завдань навчальної діяльності студентів	Формування потреб у засвоєнні знань і мотивів навчальної діяльності	Визначення змісту матеріалу необхідного для засвоєння	Організація навчально-пізнавальної діяльності по оволодінню студентами навчальним матеріалом	Стимулювання, регулювання і контроль за навчальною діяльністю студентів	Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів
---	---	---	--	---	--

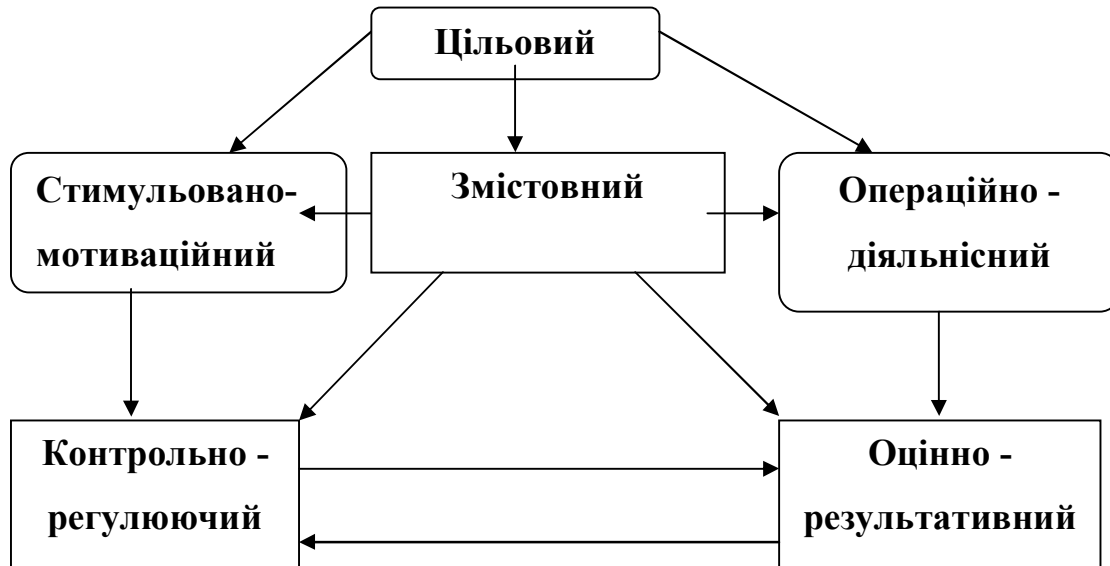
Усвідомлення цілей і завдань навчально-пізнавальної діяльності	Розвиток і поглиблення потреб і мотивів навчально-пізнавальної діяльності	Осмислення нової інформації	Прояв емоційно-позитивного відношення і волевольних зусиль в навчально-пізнавальній діяльності	Самоконтроль, внесення коректив до навчально-пізнавальної діяльності	Самооцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності
--	---	-----------------------------	--	--	--

Навчально-пізнавальна діяльність студентів (учіння)

На схемі відображена структура діяльності суб'єктів навчального процесу у ВНЗ, яку проаналізуємо, спираючись на аксіоматичний підхід, запропонований Д. Чернилевським. Сутність цього підходу полягає у тому, що чітка таксономія цілей навчання (чому і для чого навчати?), повинна відповідати відбору і

проектуванню змісту (що вивчати?), формам організації і управлінню навчальним процесом (як навчати?), методам і засобам навчання (за допомогою чого?) і з урахуванням досягнутих результатів навчання (чого досягли у навчанні?). Отже, за своєю структурою навчальний процес у вищій школі у найбільш загальному вигляді має такі взаємопов'язані компоненти:

Сучасна педагогіка – це комплекс теоретичних і прикладних наук про навчання, виховання і освіту як спеціально організовані цілеспрямовані процеси, а також про шляхи удосконалення цих процесів[1, с.56].

Усі компоненти слід розглядати у взаємозв'язку, як етапи, ланки навчального процесу, до яких треба підходити творчо, не допускаючи шаблону.

М. Скаткін зазначає, що головним і визначальним джерелом професійної діяльності викладача вищої школи постають потреби суспільства, його вимоги до особистості, яка отримує освіту. Ці вимоги насамперед окреслюються в змісті освіти, який можна визначити як педагогічну модель соціального замовлення[2,с.12].

До зовнішніх факторів М. Тесленко відносить:

- організацію навчального процесу (засоби навчання, зміст навчання, матеріально-технічна база);
- вплив макросередовища і мікросередовища (однолітки, сім'я, небайдужі дорослі, психологічний клімат в групі);
- зворотний зв'язок[3,с.69].

На думку О. Малихіна, як зазначає М. Тесленко, у сучасній вищій освіті розробляється новий підхід до розуміння й організації процесу навчання, а саме: від навчання як нормативно побудованого процесу до навчання як

індивідуальної діяльності, її корекції й педагогічної підтримки, а також до розробки такого змісту освіти, який включав би не лише наукові знання, але й мету знання, тобто прийоми та методи пізнання [3,с.71].

Цікавим є дослідження С. Кузьменкової, яка переконує, що першочергове значення у підготовці спеціалістів має зміст навчання, який пропонується для засвоєння. Зазначений фактор суттєво впливає на перебіг процесу формування знань, умінь та навичок і, вочевидь, на розвиток пізнавальної самостійності[8,с.8].

Наступний фактор впливу на процес підготовки спеціалістів це – “зворотний зв’язок”, на думку багатьох науковців, є потужним стимулом до пізнавальної діяльності.

Правильним буде твердження, що процесуальна сторона навчання (методи, організаційні форми, дидактичні засоби) визначається змістом освіти, у якому сконцентровані соціальні цілі, що проєктують професійні та особистісні якості "продукту навчання" - випускника ВНЗ.

Зміст освіти – це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способів діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими людина повинна оволодіти шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно.

За дефініцією з тезарусу Закону України “Про вищу освіту” зміст вищої освіти – це обумовлена цілями і потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних, громадянських якостей особистості майбутнього фахівця, сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва[5,с.406].

Мета, завдання і зміст освіти не залишаються незмінними, а змінюються залежно від соціально-економічного і культурного рівня суспільства, стану науки і техніки, перспектив розвитку країни. Одним з найважливіших завдань дидактики постає збагачення змісту освіти у загальноосвітній та вищій школах відповідно до вимог сучасності.

Отже, для відтворення і подальшого розвитку суспільства зміст освіти у вищій школі мають складати всі вищезазначені елементи, тобто:

- інформація, яка підлягає засвоєнню: знання, накопичені у процесі еволюції людства (факти, поняття, закони, ідеї, теорії, концепції) та знання про шляхи, методи і способи пізнання оточуючого світу, про способи розумових і практичних дій;

- система загальних інтелектуальних і практичних умінь та навичок, які є основою різних видів діяльності;
- досвід творчої діяльності;
- досвід емоційно-вольового ставлення до оточуючого світу, який разом із знаннями та вміннями становить підґрунтя для формування особистої системи цінностей (моральних, естетичних, екологічних та інших).

Коли йде мова про зміст освіти, покладений в основу професійної підготовки, то він орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців, які працюватимуть у різних галузях народного господарства після одержання професійної освіти.

Проблема змісту освіти, змістового наповнення того чи іншого навчального курсу – важлива проблема як дидактики вищої школи, так і методик викладання окремих предметів. На відбір навчального матеріалу, зазначає С. Кузьменкова, впливають також конкретно-методичні принципи, які відображають специфіку навчального предмету, його особливості, пов'язані з тим, до якої гносеологічної версії належить навчальна дисципліна [8, с.8].

Отже, суспільні потреби і виступають мірилом для оцінки підготовки майбутніх фахівців на кожному етапі навчального процесу. Таке протиріччя природно визначається закономірностями засвоєння соціального досвіду неможливістю його одномоментного чи швидкого засвоєння. Залишаючись основним, це протиріччя знаходить вияв у низці похідних суперечностей, обумовлених характером завдань, поставлених перед студентами, їх потребами, інтересами, мотивами діяльності та ін.

Нові завдання, поставлені суспільством перед українською вищою школою Державною національною програмою “Освіта. Україна XXI століття” та Законом України "Про вищу освіту", визначають основні напрями оновлення змісту освіти у сучасній вищій школі, зокрема забезпечення:

- деідеологації змісту освіти (утвердження загальнолюдських цінностей, професійна спрямованість змісту освіти);
- етнізації змісту освіти (урахування національних досягнень, використання досвіду народної педагогіки, розширення курсів навчальних дисциплін, пов'язаних з національною історією і культурою народів України);
- використання міжпредметних зв'язків з метою посилення світоглядного змісту навчального процесу;
- індивідуалізації та диференціації змісту освіти (використання можливостей багатоваріантності програм, упровадження нормативної та вибіркової частин змісту освіти, елективних курсів тощо);

- практичної та професійної спрямованості змісту освіти;
- орієнтації змісту освіти на забезпечення можливостей активності, самостійності, саморозвитку та самовдосконалення особистості студента, підвищення його відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності[5,с.407].

На відміну від складових змісту навчання студентів у профільних вузах минулого (політехнічний, економічний, гуманітарний та ін.), зміст навчання студентів у сучасному ВНЗ має виглядати і структуруватися інакше.

Проаналізувавши погляди провідних вчених дидактів, зміст освіти в сучасному вузі можна в процесуальному і результативному плані представити як:

- систему узагальнених фундаментальних загальнонаукових, спеціальних і предметно-професійних знань;
- систему узагальнених, спеціальних, предметно-професійних і дослідницьких умінь, прийомів і способів дій;
- досвід творчої, практичної і професійної діяльності, що включає мобільність використання засвоєних знань і умінь, їх трансформування і застосування при вирішенні проблемних ситуацій;
- досвід емоційно-вольового відношення, інтелектуального і професійного спілкування з людьми різних соціальних рівнів.

Побудова змісту сучасної освіти у ВНЗ можлива на основі принципів, сформульованих у дослідженнях вищеназваних авторів.

На підставі аналізу стратегічних напрямків і принципів навчання в сучасному ВНЗ можна визначити загальну структуру змісту освіти, що включає п'ять основних блоків підготовки фахівців:

загальнонауковий чи філософсько-культурологічний;

- предметно-спеціальний;
- предметно-психологічний (різного професійного призначення);
- науково-дослідний;
- професійно-практичний.

Кожен блок має свої професійні завдання, має значний професійно-виховний і освітній потенціал і дозволяє використовувати закладену в ньому інформацію і для формування особистості майбутнього фахівця, і для забезпечення його готовності до професійної роботи.

Така позиція дає можливість представити структуру змісту освіти як:

- змістовну (система узагальнення знань)
- процесуальну (система узагальнення умінь і способів дії);

- результативну (досвід творчої діяльності, відносини, спілкування, самовдосконалення).

Виділення п'яти блоків дозволяє збалансувати галузі професійної підготовки, оперативно керувати ними, забезпечуючи мобільність і спрямованість, а також забезпечуючи передумови для створення диференційної системи навчання студентів ВНЗ. Взаємозв'язок і взаємообумовленість блоків підготовки студентів сучасних вузів можна представити в такий спосіб

Блок загальнонаукової і філософсько-культурологічної підготовки включає фундаментальні дисципліни, вивчення яких орієнтоване на освоєння сучасних досягнень науки, техніки, культури, формування широкого наукового світогляду, соціального досвіду, створення бази для одержання спеціальної і професійної освіти. Вони сприяють формуванню світоглядних позицій, закріпленню гуманістичних ціннісних орієнтації, осмисленню взаємозв'язку наданих знань і практичної діяльності.

Цінність гуманітарної освіти полягає в тому, що вона розвиває мислення і культуру особистості, тренує інтелект, розвиває здібності, емоції, уяву, сприяє

формуванню особистісних якостей, навичок комунікації, слугує засобом інтеграції знань.

При вивченні загальноосвітніх дисциплін перевага віддається вивченню “мов”, що використовуються у фундаментальних науках, знайомству з інформацією, що має поліфункціональне значення, освоєнню методів і засобів вирішення загальнонаукових завдань.

Блок предметно-спеціальної підготовки припускає освоєння основ наук, навчальних дисциплін і курсів широкого профілю, що дозволяють майбутньому фахівцю вільно орієнтуватися в обраній галузі предметних знань.

Отже, при визначенні змісту процесу підготовки спеціалістів на сучасному етапі мають бути враховані такі вимоги:

- орієнтація на системне бачення студентами досліджуваних предметів;
- гнучкість і варіативність змісту з урахуванням потреб освіти і конкретної особистості;
- гуманітаризація і гуманізація освіти;
- орієнтація на оволодіння новими управлінськими, соціально-психологічними, інформаційними й економічними технологіями;
- забезпечення методологічної, спеціально-предметної і професійно-управлінської компетентності фахівця.

Отже, не тільки зміст освіти визначає перебіг навчального процесу, але і, навпаки, має місце залежність обсягу, структури, змісту освіти від закономірностей і принципів навчання, від реальних умов, у яких воно відбувається. У той же час форми розгортання діяльності викладача (учителя) і студентів (учнів), за допомогою яких зміст освіти засвоюється молодим поколінням, методи, організаційні форми, засоби навчання визначаються характером цього змісту.

Література

1. Туркот Т. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / Т. І. Туркот. - К.: Кондор, 2011. - 628 с.
2. Скаткін М. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / М.Скаткін. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
3. Тесленко М. Внутрішні та зовнішні фактори формування пізнавальної самостійності студентів які навчаються у ВНЗ / М. Тесленко // Вища школа. – 2012. – № 4. – С. 69 – 76.
4. Назустріч економічному зростанню та процвітанню // звіт Фонду Ефективне Управління про Конкурентоспроможність України 2009. / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.feg.org.ua>.
5. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – С. 406–407.

6. Жукович І. Порівняльний аналіз розвитку науково-технічного потенціалу України та інших країн світу / І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України. – 2009. – № 2. – С. 69 – 76.
7. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи. Матеріали до підсумкової колегії МОН України – Вища школа. – 2008. - № 6 – С. 92 – 125.
8. Кузьменкова С. Система освіти як відкрита динамічна система //К.:КМУЦА. XVIII НТК. Тези доповідей 2010. – С. 8-10.
9. Словник філософських термінів [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.osvita-plaza.in.ua/...slovnik.../0-1014
10. Державна національна програма “Освіта. Україна XXI століття” [Електронний ресурс] – Режим доступу : osvita.ua/legislation/other/2827/

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ И СТРУКТУРЫ ПРОЦЕССА ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В. В. Дубинецький

В статье рассмотрены проблемы современной профессиональной подготовки специалистов на современном этапе через анализ содержания и структуры процесса подготовки. Выделены составляющие структуры педагогического процесса и дана характеристика содержания подготовки специалистов на современном этапе.

***Ключевые слова:** педагогический процесс, профессиональное образование и обучение, содержание обучения, учебная деятельность, современное содержание образования.*

ANALYSIS OF THE CONTENT AND STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS NOWADAYS.

V. V. Dubynetskyy

In the article the problems of a modern, professional trainin, through analysis of the content and structure of the training process are considered. The components of the structure of the educational process and the characteristic of the training content nowadays are marked.

***Key words:** pedagogical process, vocational education and training, training content, learning activities, contemporary educational content.*

Дубінецький Володимир Володимирович – директор автотранспортного технікуму Державного вищого начального закладу «Криворізький національний університет» Криворізького автотранспортного технікуму (м. Кривий Ріг, Україна)

Рецензент – професор, доктор педагогічних наук Барно О. М.